

OSTALE KRIVIČNOPRAVNE NAUKE

<https://doi.org/10.7251/CEST1322410M>

UDK 343.8:343.2

IZVRŠENJE MJERE PRITVORA

Doc. dr Tamara Marić

*Docent na Fakultetu pravnih nauka, Panevropski Univerzitet Apeiron, Ministarstvo pravde
Republike Srpske, tam023de@gmail.com*

Apstrakt: Pritvor je, od strane pravnih teoretičara, definisan kao preventivno lišenje slobode radi obezbjeđenja prisustva osumnjičenog odnosno optuženog za uspješno vođenje krivičnog postupka. Razvoj krivičnog postupka kroz istoriju donio je velike promjene po pitanju uređenja navedene krivičnoprocesne mjere. Za razliku od nekadašnjeg inkvizitorskog tipa krivičnog postupka čija je osnovna karakteristika bila iznuda priznanja, u važećim zakonskim regulativama egzistira savremeni mješoviti tip krivičnog postupka koji osigurava dva bitna elementa: zaštitu ljudskih prava i pravo države na kažnjavanje počinitelaca krivičnih djela. U domaćem zakonodavnom okviru zaštita ljudskih prava podrazumjeva da niko nevin ne bude osuđen, što je ostvareno, između ostalog, kroz ukidanje obaveznog pritvora i modifikaciju uslova za određivanje mjere pritvora uzimajući u obzir pojedinačne karakteristike izvršioca i elemente bića krivičnog djela. Zakonodavac ostavlja sudu procjenu postojanja uslova za određivanje pritvora u svakom pojedinačnom slučaju.

U vezi prethodno navedenog, ovaj rad će, obuhvatiti normativne elemente i sistem izvršenja mjere pritvora, sa akcentom na prava i položaj pritvorenih lica.

Ključne riječi: pritvor, lišenje slobode, evropski standardi, prava pritvorenika, izvršenje mjere pritvora.

1. UVODNI DIO

Pritvor, kao najteža mjera krivičnoprocesne prinude, sastoji se u ograničavanju slobode kretanja osumnjičenog, odnosno okrivljenog koje je vremenski određeno sudskim rješenjem, a u cilju postizanja krivičnoprocesnih ciljeva. Pritvor je najrestriktivnija zakonska mjera privođenja, i kao takva moguća je samo kada su ispunjeni uslovi koji su decidno propisani zakonom. Posmatrajući pravnu prirodu mjere pritvora, većina pravnih teoretičara je mišljenja da pritvor predstavlja preventivno lišenje slobode lica čije je prisustvo neophodno obezbjeđiti u krivičnom postupku kada se ista svrha ne može ostvariti drugom krivičnoprocesnom mjerom. Pritvor je preventivno lišenje slobode lica za koje postoji osnovana sumnja da je izvršilo krivično djelo koje određuje sud, na tačno predviđeno vrijeme kada se ispune zakonom propisani uslovi, a radi postizanja određenih procesnih i vanprocesnih ciljeva (Simović, 2005: 393). Sličnu definiciju navode i drugi autori prema kojima pritvor predstavlja preventivno oduzimanje lične slobode osumnjičenom ili optuženom licu, protiv kojeg teče krivični postupka

prije donošenja pravosnažne sudske odluke, radi ostarivanja potreba i ciljeva krivičnog postupka (Ikanović, Jovašević, 2016:114). Dužnosti koje okrivljeni ima se u suštini svode na omogućavanje da bude dostupan u toku krivičnog postupka i za potrebe krivičnog postupka, čime se omogućava njegovo nesmetano odvijanje (Škulić, 2011:727).

Kada je riječ o mjerama za obezbjeđenje prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog u krivičnom postupku¹, jedno od bazičnih principa u postupanju nadležnih organa je da će se, prilikom odlučivanja koju će od navedenih mjera primjeniti, pridržavati uslova određenih za primjenu pojedinih mjera, vodeći računa da se ne primjenjuje teža mjera ako se ista svrha može postići blažom mjerom². Bez obzira na međusobnu različitost mjera obezbjeđenja prisustva, mogu se navesti njihove tri zajedničke osobine. Prva, identičnost svrhe u krivičnom postupku – obezbjeđenje prisustva okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka. Drugo, sve mjere imaju za pretpostavku postojanje dovoljno osnova sumnje o vinosti onoga na koga se odnosi s tim da se za razne mjere traže različiti stepeni vjerovatnoće koji su u zakonu obilježeni različitim terminima u odnosu na izvršeno djelo. Treće, sve mjere, uključujući i poziv kao najblažu mjeru među njima, manje-više predstavljaju ograničenje sloboda i prava čovjeka, istina različitog obima i intenziteta³. U vezi sa navedenim mjerama pritvora, koja podrazumjeva lišenje slobode određenog lica na vrijeme određeno u sudskom rješenju, predstavlja najviši stepen ograničenja slobode kretanja. Upravo zbog toga, prema Simoviću (2005), težina ove mjere je čini izuzetnom i to sa aspekta nadležnosti za određivanje pritvora (samo sud određuje pritvor), uslova za određivanje pritvora, dužine trajanja (mora biti svedena na najkraće moguće vrijeme, uz postavljanje vremenskog okvira za pojedine faze postupka), brzine postupanja svih organa koji učestvuju u krivičnom postupku i organa koji im pružaju pravnu pomoć (posebna hitnost), kao i obaveznog sudskog nadzora nad trajanjem ove mjere, kontrole zakonitosti i opravdanosti pritvora, te izdržavanje ove mjere. U smislu svega navedenog, najznačajnija međunarodna pravna akta o slobodama i pravima čovjeka i građanina, kako navodi Soković (2019), posebnu pažnju posvećuju upravo mjeri pritvora. Više riječi o evropskim standardima mjere pritvora biće obrađeno u nastavku rada.

¹ Prema optuženom/osumnjičenom u cilju obezbjeđenja njegovog prisustva za uspješno vođenje krivičnog postupka mogu se preduzeti sledeće mjere: poziv, dovođenje, mjere zabrane, jemstvo i pritvor.

² Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, broj:53/2012, 91/2017, 66/2018 i 15/2021, član 181.

³ Navedeno prema: Pritvor i druge mere obezbeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku (međunarodni pravni standardi, regionalna zakonodavstva i primena), zbornik radova, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2019. godina

U kontekstu uvodnog dijela, svakako je bitno navesti da je prisustvo okrivljenog u krivičnom postupku jedan od važnijih međunarodnih pravnih standarda. Ovo proizlazi iz činjenice da se krivični postupak vodi protiv individualno određenog lica, kao i da je u savremenom optužno-raspravnom krivičnom postupku prihvaćeno kao opšte pravilo i dužnost okrivljenog da prisustvuje krivičnom postupku, a izuzeci od ovog pravila izričito su propisani Zakonikom (Bejatović, 2019:216). Kao takvom mora mu se obezbjediti pravo na odbranu ali i pravo na pravično suđenje. Upravo ovaj standard je u funkciji dva osnovna zadatka vođenja krivičnog postupka koji je regulisan posebnim zakonskim aktom- Zakonom o krivičnom postupku, a to su: kažnjavanje učinioca krivičnog djela za koga se utvrdi da je kriv i sprečavanje da bilo koje nevino lice bude osuđeno i kažnjeno. U tom smislu, nadležni organi su zakonom obavezni da se brinu o obezbjeđenju prisustva optuženog, odnosno osumnjičenog u krivičnom postupku a to mogu ostvariti pomoću mjera koje predviđa krivičnoprocesno zakonodavstvo. Svakako da je pritvor najrestriktivnija mjera u ovom kontekstu. Predmet analize biće normativno uređenje mjere pritvora i razgraničenje uslova primjene ove mjere, razgraničenje mjere pritvora od kazne zatvora, međunarodni pravni izvori i standardi, kao i penološka problematika sa aspekta izvršenja.

2. MEĐUNARODNI PRAVNI STANDARDI PRIMJENE MJERE PRITVORA

Pravo na slobodu kretanja predstavlja jedno od temeljnih ljudskih prava čije je normativno usklađivanje i doradivanje veoma dominantno kako kroz međunarodne pravne akte, tako i kroz domaća nacionalna zakonodavstva. U prilog ovoj tezi svakako da stoji činjenica da je kršenje ljudskih prava, posebno slobode kretanja evidentno na svakodnevnom nivou, što dokazuje i samovoljna i prekomjerna upotreba pritvora širom svijeta kao čest oblik kršenja ljudskih prava koji pogađa više od 14 miliona ljudi godišnje. Iako je pretpostavka (prezumcija) nevinosti veoma široka razrađena u krivičnopravnoj teoriji, čini se da je u praksi često zanemarena, tačnije zloupotrebljena. Prema dostupnim podacima, jedna od tri osobe koja se nađe iza rešetaka nikad ne bude pravosnažno osuđena. U nekim djelovima svijeta, pritvorenici u istražnom zatvoru nadmašuju broj osuđenih lica. Procjene su da se više od 3,3 miliona ljudi nalazi u pritvoru širom svijeta, s tim da ovome treba dodati podatak da desetine hiljada ljudi budu privedeni u policijske stanice i da se prosječno godišnje oko 15 miliona ljudi primi u istražni zatvor. Neki

od njih u pritvoru provedu nekoliko dana ili nedelja, ali mnogi provedu nekoliko mjeseci pa čak i godina, čekajući da budu presuđeni⁴.

U skladu sa prethodno navedenim, Soković (2019) navodi da je jasno da primjena pritvora, koja je generalno široka, a po uslovima i trajanju krajnje neujednačena, u vremenu globalizacije zahtjeva konstantno unapređivanje postojećih internacionalnih pravnih standarda relevantnih za primjenu ove mjere, kao i jačanje nadnacionalnih mehanizama kontrole primjene ovih standarda. Kako se u savremenom svjetu nacionalni zakoni po ustaljenom mehanizmu harmonizuju sa važećim pravnim standardima, lako se postiže formalni, „fasadni legalizam“ pravne usklađenosti. Drugim riječima, to bi značilo da su trenutno važeći nacionalni zakonski propisi u raskoraku sa njihovom primjenom u praksi, što bi zahtjevalo njihovu stalnu doradu i harmonizaciju sa važećim međunarodnim standardima ali uspostavljanje kontrole nad primjenom zakonskih okvira u praksi nadležnih organa kada je u pitanju mjera pritvora. Među najvažnijim međunarodnim aktima koji su se razvijali u okviru projekata UN a koji su značajni za primjenu pritvora, treba izdvojiti sledeće: Opšta deklaracija o ljudskim pravima (1948), Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima (1957), Osnovni principi zaštite svih pritvorenih i zatvorenih lica (1988), UN Konvencija protiv torture i drugih surovih, nehumanih i ponižavajućih kazni ili postupaka (1984), Tokijska pravila (1990), Havanska pravila (1990), Istambulski protokol (1999), Bangkoška pravila (2010), UN standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima - Nelson Mandela pravila (2015), Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950) i dr.

Kada se govori o evropskim standardima, kojima se uređuje pritvor, svakako treba navesti Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu Evropska konvencija) kao jedan od najznačajnijih pravnih izvora. Evropska konvencija i autentično tumačenje Evropskog suda za ljudska prava vezana za pritvorsko pravo danas najupečatljivije utiču na nacionalne pravne poretke i regulative vezanu za pritvor (Forca, 2017: 90). Ovo je posebno značajno ukoliko se uzme u obzir da se odredba člana 5. nevedene Konvencije nedvosmisleno odnosi na zaštitu prava na slobodu, u smislu fizičke slobode ličnosti. Ovom odredbom se svakom pojedincu garantuje pravo na ličnu slobodu od zatvaranja, pritvaranja i drugih oblika hapšenja od strane državne vlasti. Kako ovo pravo nije apsolutno, jer država ima zakonski definisano pravo na lišenje slobode,

⁴ Vidi više: The Presumption of Guilt: The Global Overuse of Pretrial Detention, Executive Summary, <https://www.justiceinitiative.org/uploads/2451e634-542d-4ab4-bd3f-c65a087351ed/presumption-guilt-execsum-eng-09122014.pdf> pregledano na dan 15.02.2022.godine

Evropska konvencija je, upravo u cilju zaštite prava na slobodu, propisala uslove pod kojima država može pojedinca lišiti slobode.

Kao što je već navedeno, u članu 5. Evropske konvencije propisana su prava na slobodu i sigurnost. Prvi stav navedenog člana navodi da svako lice ima pravo na slobodu i sigurnost ličnosti, te da niko ne smije biti lišen slobode izuzev u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

- a) zakonitog lišenja slobode po presudi nadležnog suda;
- b) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog nepovino vanja zakonitom nalogu suda ili u cilju osiguranja izvršenja bilo koje obaveze propisane zakonom;
- c) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja nadležnoj sudskoj vlasti, kada postoji opravdana sumnja da je ta osoba izvršila krivično djelo ili kada postoje valjani razlozi da se osoba spriječi da izvrši krivično djelo ili da, nakon izvršenja krivičnog djela, pobjegne;
- d) lišenja slobode maloljetnika, prema zakonitom nalogu, radi odgajanja pod nadzorom ili zakonitog pritvaranja zbog privođenja nadležnoj vlasti;
- e) zakonitog lišenja slobode osoba da bi se spriječilo širenje neke zarazne bolesti, pritvaranja mentalno oboljelih osoba, alkoholičara ili narkomana ili skitnica;
- f) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode osobe u cilju sprječavanja ilegalnog ulaska u zemlju ili osobe protiv koje je u toku postupak deportacije ili ekstradicije.⁵

Iz navedenih uslova jasno je da je za određivanje pritvora nesporno postojanje “*opravdane sumnje da je ta osoba izvršila krivično djelo*”, što dalje podrazumjeva osnovanu sumnju kao stepen vjerovatnoće da postoji krivica nekog lica za krivično djelo a koji može biti i niži od onog koji je neophodan za podnošenje optužnice protiv tog lica. Međutim, osnovana sumnja je dovoljna samo za pritvor do određenog vremena, nakon čega sud mora utvrditi postojanje drugih jačih razloga i dokaza kako bi produžio pritvor. Prema jednoj od presuda Evropskog suda iz 1991.godine, lista slučajeva člana 5. Evropske konvencije u kojima je dopušteno oduzimanje slobode se treba smatrati konačnom, te da je jedino ispravno njihovo usko tumačenje. S tim u vezi, država u svom nacionalnom pravu mora sadržati odredbe kojima se propisuje zakonski postupak oduzimanja slobode, odnosno određivanja mjere pritvora i sprovođiti ih u svakom konkretnom slučaju, što jeste slučaj sa važećim krivičnoprocesnim odredbama u zemljama regiona. Upravo zato uspješno vođenje krivičnog postupka je moguće samo ukoliko

⁵ https://www.echr.coe.int/documents/convention_bos.pdf

su određene mjere za obezbjeđenje prisustva optuženog, odnosno osumnjičenog uređene zakonom.

U ostatku odredbe člana 5. propisana su procesna prava uhapšenih, zadržanih i zatvorenih lica. U smislu navedenog u stavovima 2, 3. i 4. se navodi:

- da uhapšena osoba, odnosno osoba koja je lišena slobode mora o tome biti odmah obavještena na jeziku koji razumije, kao što joj se moraju predočiti razlozi hapšenja kao i sadržaj optužbe protiv nje, da svako ko je uhapšen ili lišen slobode prema odredbama stava 1(c) ovog člana mora odmah biti izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom ovlašteno da vrši sudsku vlast;
- da mora imati pravo na suđenje u razumnom roku ili na puštanje na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se uvjetovati garancijama o pojavljivanju na suđenju;
- da svako kome je uskraćena sloboda hapšenjem ili lišavanjem slobode ima pravo uložiti žalbu sudu kako bi sud, u kratkom roku, razmotrio zakonitost lišavanja slobode i ukoliko ono nije bilo zakonito naložio oslobađanje;
- da svako ko je bio žrtva hapšenja ili lišavanja slobode protivno odredbama ovog člana ima pravo na obeštećenje (stav 5).

Još jedno od osnovnim krivičnopravnih načela koje obezbjeđuje pravično suđenje, a veoma bitno kada je u pitanju mjera pritvora je prezumcija nevinosti koja je predviđena članom 6. Evropske konvencije kojim se uređuje “*Pravo na pravično suđenje*”. Stav 2. navedene odredbe navodi:” *Svako ko je optužen za krivično djelo smatra se nevinim dok se njegova krivica po zakonu ne dokaže*”⁶. Upravo pretpostavka nevinosti podrazumjeva stavljanje tereta dokazivanja na tužioca i primjenu instituta *in dubio pro reo* uz objektivnost suda. Tako se štite građani od neopravdanih ograničavanja njihovih prava, a pretpostavka nevinosti u odnosu na pritvor, predstavlja osnov iz kojeg proističu sva ostala prava vezana za oduzimanje slobode licu protiv kojeg se vodi krivični postupak (Forca, 2017: 93).

3. NORMATIVNO UREĐENJE MJERE PRITVORA

Pritvor kao jedna od mjera obezbjeđenja prisustva osumnjičenog, odnosno okrivljenog je mjera isključivo zakonskog karaktera. Normativo uređenje, način i uslovi izricanja, trajanje mjere pritvora normativno su uređeni odredbama Zakona o krivičnom postupku, dok je izvršenje mjere pritvora propisano odredbama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija i pojedinim podzakonskim aktima, odnosno

⁶ https://www.echr.coe.int/documents/convention_bos.pdf

pravilnicima. Bosna i Hercegovina je složena država sa krivičnog aspekta jer su nadležnosti u ovoj oblasti podjeljene između državnog, entitetskog nivoa i Brčko Distrikta, pa tako istovremeno i paralelno ekzistiraju četiri Zakona o krivičnom postupku. Takav sistem koji počiva na četiri različita zakona, koja su u najvećoj mjeri međusobno usaglašena, ipak ima u nekim segmentima za posljedicu postojanje različitih pravnih normi što može dovesti do nejednakog tretmana pritvorenih lica.

Ustav Republike Srpske sadrži više odredbi koje se odnose na slobodu kretanja i ličnu bezbjednost čovjeka, prema kojima je nezakonito lišavanje slobode kažnjivo, a lišenje slobode kretanja može trajati samo dok za to postoje zakonski uslovi⁷. Odredbe o pritvoru propisane su u članu 15. Ustava Republike Srpske gdje je jasno precizirano da lice za koje postoji osnovana sumnja da je izvršilo krivično djelo može biti pritvoreno i zadržano u pritvoru samo kad je to neophodno radi vođenja krivičnog postupka ili radi bezbednosti ljudi. Ustav dalje propisuje da se pritvor određuje odlukom suda a samo izuzetno i pod uslovima određenim zakonom, odlukom drugog zakonom ovlašćenog organa i to najduže do tri dana. Ovaj dio odredbe se odnosi na druge oblike lišenja slobode, koji se ili ne odnose na osumnjičenog i krivični postupka (narušavanje javnog reda i mira) ili se odnose, ali se preduzimaju u druge svrhe (radi sprovođenja osumnjičenog tužiocu). Ovakvo lišenje slobode može biti učinjeno od strane policijskih organa, odnosno ovlašćenih službenih lica ali ne može biti praćeno zatvaranjem (Simović, 2005:393). Takođe, tekstem Ustava je zagarantovano da se licu koje je pritvoreno mora uručiti pismeno obrazloženo rješenje u času pritvaranja (protiv kojeg pritvoreno lice ima pravo žalbe). U pogledu trajanja lišenja slobode koje je određeno odlukom nadležnog organa Ustav Republike Srpske propisuje da se ono svodi na najkraće neophodno vrijeme imajući pri tome u vidu razloge zbog kojih je lišenje slobode i određeno. Dakle, lišenje slobode može trajati samo dok postoje zakonski razlozi (Mitrović, Jovašević, 2012: 111). Na osnovu navedenog nedvosmisleno je da su navedene ustavne odredbe usklađene sa odredbama Evropske konvencije.

Na tragu navedenih ustavnopravnih normi, pritvor je normativno preciziran odredbama Zakona o krivičnom postupku⁸ kao najrestriktivnija mjera koja se može

⁷ Ustav Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske“, broj:21/92 – prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05, član 15.

⁸ U Bosni i Hercegovini postoje četiri zakona: *Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske*, Službeni glasnik Republike Srpske, broj:53/2012, 91/2017, 66/2018 i 15/2021; *Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH*, Službene novine Federacije BiH, broj: 35/2003, 56/2003 - ispravka, 78/2004, 28/2005, 55/2006, 27/2007, 53/2007, 9/2009, 12/2010, 8/2013, 59/2014 i 74/2020; *Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine*, Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, broj: 34/2013-prečišćen tekst, 27/2014, 3/2019 I 16/2020; *Zakon o*

preduzeti prema optuženom, odnosno osumnjičenom za obezbjeđenje njegovog prisustva i za uspješno vođenje krivičnog postupka. Kao takav se može odrediti ili produžiti samo ako se ista svrha ne može ostvariti drugom mjerom (pozivom, dovođenjem, mjerom zabrane li jemstvom).

Određivanje pritvora je u nadležnosti suda. Sud rješenjem određuje pritvor i to na obrazložen prijedlog tužioca, ali tek nakon što sud prethodno saslušava osumnjičenog, odnosno optuženog na okolnosti razloga zbog kojih tužilac predlaže ovu mjeru⁹. Rješenje o pritvoru obavezno mora da sadrži podatke o licu koje se lišava slobode, krivično djelo koje mu se stavlja na teret i zakonski osnov za pritvor, a predaje se licu na koje se odnosi u času pritvaranja. Pritvorenik protiv rješenja o pritvoru može izjaviti žalbu u roku od 24 časa od časa prijema rješenja, s tim da žalba ne odlaže izvršenje rješenja. Pritvor može biti određen u istrazi rješenjem sudije za prethodni postupka, zatim nakon potvrđivanja optužnice, a izuzetno u slučaju postojanja posebnih zakonskih razloga i nakon izricanja presude. Pritvor može biti produžen, ali se može i ukinuti tokom cijelog krivičnog postupka. Produženje pritvora je moguće samo na osnovu novog rješenja suda, ukoliko tužilac podnese obrazložen prijedlog za produženje pritvora i to najkasnije pet dana prije isteka roka iz prvobitnog rješenja o pritvoru. Čim prestanu razlozi zbog kojih je određen, odnosno na osnovu prijedloga optuženog ili branioca koji je zasnovan na novim činjenicama, pritvor će se ukinuti a pritvorenik će se odmah pustiti na slobodu.

Prema odredbi člana 197. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske (u daljem tekstu ZKP RS), pritvor se može odrediti prema određenom licu za koje postoji osnovana sumnja da je učinilo krivično djelo, iz sledećih razloga:

- a) ako se lice krije ili u namjeri da se spriječi negovo bjekstvo nakon izvršenja krivičnog djela;
- b) ako postoje opravdane okolnosti koje ukazuju da bi lice moglo uništiti, sakriti ili izmjeniti tragove krivičnog djela, odnosno da će uticati na svjedoke, saučesnike i prikrivače i time ometati krivični postupak;
- c) ako ostoji bojazan da će lice ponoviti krivično djelo, dovršiti pokušano ili učiniti krivično djelo kojim prijeti (a za ta krivična djela se može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna).

Zakonodavac je naveo još jedan razlog za pritvor a koji se odnosi na vanredne okolnosti u kojima bi puštanje na slobodu osumnjičenog lica imalo za

krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 3/2003, 32/2003 - ispr, 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 29/2007, 53/2007, 58/2008, 12/2009, 16/2009, 53/2009 - dr. zakon, 93/2009, 72/2013 i 65/2018;

⁹ Ovo se ne odnosi na situaciju kada se osumnjičeni krije ili postoje opravdane okolnosti koje ukazuju na opasnost od bježanja (član 197. stav 1. tačka a. Zakona o krivičnom postupku RS)

posljedicu stvarnu prijetnju narušavanju javnog reda. Te vanredne okolnosti podrazumjevaju da se radi o krivičnom djelu za koje se može izreći kazna zatvora od deset godina ili teža kazna, a koje je posebno teško uzimajući u obzir način izvršenja ili njegovu posljedicu.¹⁰ U ovom kontekstu je veoma zanimljivo navesti član 127. Zakon o krivičnom postupku BiH (u daljem tekstu ZKP BiH) kojim je propisano da ukoliko je opasnost od bjekstva jedini razlog zbog kojeg se ne može ostaviti osumnjičeni na slobodi, mjera pritvora se neće izricati ako postoji bilo kakav oblik jemstva do kraja postupka, odnosno neko drugo lice za njega pruži jemstvo da će biti dostupan krivičnim organima do kraja postupka a osumnjičeni sam obeća da se neće kriti i napuštati boravište.

Mjeru pritvora možemo podjeliti po vremenskim instancama u toku postupka:

Pritvor u istrazi koji izriče sudija za prethodni postupak nakon što ispita razloge i osnove zahtjeva za određivanje pritvora. Može trajati najduže mjesec dana nakon čega se lice može zadržati u pritvoru samo na osnovu rješenja o produženju pritvora. Na obrazložen prijedlog tužioca može se produžiti najviše za dva mjeseca, odnosno odlukom Vrhovnog suda RS na najviše još tri mjeseca ukoliko se postupka vodi za krivično djelo za koje se može izreći kazna zatvora od deset godina ili teža kazna. Izuzetno, pritvor se u ovom slučaju može produžiti još tri mjeseca. Ukoliko sudija odbije da odredi mjeru pritvora, isto to može učiniti raspravno vijeće iz člana 24. stav 5. ZKP RS kojima se tužilac u tom slučaju obraća (Ikanović, Jovašević, 2016:118);

Pritvor nakon potvrđivanja optužnice se može odrediti, produžiti ili ukinuti na osnovu sudskog rješenja. Opravdanost određene mjere pritvora provjerava se svaka dva mjeseca Takođe, ukoliko sudija odbije da odredi mjeru pritvora, isto to može učiniti raspravno vijeće iz člana 24. stav 6. kojima se tužilac u tom slučaju obraća. (Ikanović, Jovašević, 2016:119);

Pritvor poslije izricanja prvostepene presude izriče sudija (ili vijeće) koji je i donio presudu. Određuje se kada postoji opravdanost za izricanje ove mjere zbog slučajeva navedenih u članu 197 (ako se lice krije ili u namjeri da se spriječi negovo bjekstvo nakon izvršenja krivičnog djela; ako postoji opravdane okolnosti koje

¹⁰ Tri pravna osnova na kojima se pritvor može temeljiti, prema izričitoj odredbi člana 5. Evropske konvencije o ljudskim pravima su: a) dovođenje lica za koje se osnovano sumnja da je učinilo kažnjivu radnju pred nadležan organ (*competent legal authority*), b) potreba sprečavanja izvršenja krivičnog djela i c) sprečavanje bjekstva učinioca kažnjivog djela nakon njegovog izvršenja. Navedena tri osnova bi se mogla nazvati posebnim uslovima. Postojanje osnovane sumnje da je neko lice izvršilo krivično djelo, zbog toga što taj uslov mora biti ispunjen u svim slučajevima hapšenja i pritvora, može se označiti opštim uslovom (navedeno prema: M.Simović, *Krivično procesno pravo - Uvod i opšti dio*, op.cit., str 395.)

ukazuju da bi lice moglo uništiti, sakriti ili izmjeniti tragove krivičnog djela, odnosno da će uticati na svjedoke, saučesnike i prikrivače i time ometati krivični postupak; vanredne okolnosti u kojima bi puštanje na slobodu osumnjičenog lica imalo za posljedicu stvarnu prijetnju narušavanju javnog reda).

Osim pritvora postoje i drugi vidovi lišenja slobode lica koja se dovode u vezu sa izvršenjem krivičnog djela, s tim da u tim slučajevima učestvuju drugi organi a ne sud, a odlikuju ih kratkotrajnost, odsustvo zatvaranja i sudskog rješenja. Zakonodavac ih je normirao kao:

a) *opšte pravo zadržavanja* – podrazujeva da svako ima pravo zadržati lice koje je zatečeno na izvršenju krivičnog djela. U tim situacijama o zadržavanju se mora odmah obavjestiti nadležan organ, a ako je moguće zadržano lice se mora u najkraćem roku predati nadležnom organu (policija, tužilac, sud).¹¹ Ovo je situacija u kojoj građanin pojedinac preduzima radnju koja pripada državnim organima (najčešće policiji) i dužan je da drži to lice na mjestu gdje je zadržano ili na nekom drugom mjestu koje je pogodnije za sprečavanje bjekstva ili mogućeg napada na druge građane. Svaki izlazak iz okvira ovog člana predstavlja krivično djelo protivpravnog lišenja slobode (Simović, 2005: 403).

b) *lišenje slobode i zadržavanje* – članom 204. ZKP RS je policijskom organu data zakonska mogućnost da liši slobode lice za koje postoje osnovi sumnje da je učinilo krivično djelo ili ako postoje drugi razlozi predviđeni članom 197. Ovaj vid policijskog zadržavanja treba razlikovati od tzv. istražnog zadržavanja ovlašćenih službenih lica u smislu kriminalističkog prikupljanja dokaza nakon hapšenja. Cilj ovog ovlašćenja je da se omogući prisustvo osumnjičenog lica dok ga tužilac ne ispita ili odluči o postavljanju zahtjeva za određivanje pritvora. U tim situacijama policijski organ je dužan da to lice “*bez odgađanja*” odnosno najkasnije u roku od 24 časa sprovede tužiocu kojeg će obavjestiti o razlozima i vremenu lišenja slobode prilikom dovođenja lica (izuzetak su lica lišena slobode zbog krivičnog djela terorizma gdje je zakonski rok sprovođenja tužiocu 72 časa). Tužilac je dužan da lice ispita bez odgađanja i najkasnije u roku od 24 časa odluči o postavljanju prijedloga za određivanje pritvora. O obrazloženom prijedlogu za pritvor odlučiće sudija za prethodni postupka u roku od 24 časa. Lice lišeno slobode mora biti poučeno o pravima iz člana 5. ZKP RS.

Poslije izricanja prvostepene presude optuženom licu, pritvor može trajati najduže još devet mjeseci. Ako u tom vremenskom periodu nadležni sud ne donese drugostepenu presudu kojom se prvostepena sudska odluka preinačuje ili potvrđuje,

¹¹ Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, član 198.

prитвор će se ukinuti¹². Takođe, pritvor će se ukinuti u sledećim slučajevima: ako je optuženo lice oslobođeno od optužbe, ako je optužba odbijena, ako je lice osuđeno na novčanu kaznu, ako je lice uslovno osuđeno ili ako je zbog uračunavanja pritvora zatvorsku kaznu već izdržao. U svakom slučaju, pritvor se uvijek ukida istekom izrečene kazne. Pritvor se izvršava u ustanovama koje su određene zakonom. Pritvorenik će ostati u pritvoru sve dok presuda kojom se izriče kazna zatvora ne postane pravosnažna, odnosno do upućivanja na izdržavanje kazne u određenu Ustanovu. Trajanje pritvora se uračunava u trajanje izrečene kazne zatvora.

4. IZVRŠENJE MJERE PRITVORA I POLOŽAJ PRITVORENIKA U REPUBLICI SRPSKOJ

Prije analize zakonskih i podzakonskih odredbi kojima je uređeno izvršenje mjere pritvora, potrebno je napraviti jasnu razliku između izvršenja zatvorske kazne i izvršenja mjere pritvora. Uz isticanje primjera iz „starije procesne literature“, kada je pritvor (istražni zatvor), smatran i „kaznom koja se primenjuje pre kazne“, u teoriji se ističe da je „demarkaciona linija između pritvora i kazne jasno vidljiva“, te da se „pritvor uvek odlikuje fakultativnošću u pogledu određivanja, što nije slučaj sa kaznom (Knežević, 2015:242).

Kao što je to već navedeno, pritvor predstavlja najtežu mjeru krivičnoprocesne prinude, koja se sastoji u ograničavanju slobode kretanja osumnjičenog, odnosno okrivljenog na određeno vrijeme utvrđeno sudskim rješenjem (a na obrazložen prijedlog tužioca) u cilju njegovog obezbjeđenja za uspješno vođenje krivičnog postupka. Za razliku od mjere pritvora, kazna zatvora je sankcija koja se izriče osumnjičenom licu pravosnažnom sudskom presudom kojom ujedno krivični postupak dobija svoj epilog a osumnjičeni dobija status osuđenog za učinjeno krivično djelo. U našem zakonodavstvu kazna zatvora je osnovna krivična sankcija i propisana je za svako krivično djelo u u Posebnom dijelu Krivičnog zakonika (nekada kao jedina kazna a nekada alternativno sa novčanom kaznom ili kaznom doživotnog zatvora). Kao takva i danas zauzima najznačajnije mjesto u sistemu krivičnih sankcija kao jedini prikladan odgovor i najdjelotvornije sredstvo reakcije na različite vidove krivičnih djela (Babić, 2021:337). U skladu sa navedenim, jasnu distinkciju je napravio i zakonodavac prezicirajući u Zakonu o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija Republike Srpske¹³ (u daljem tekstu ZIKS

¹² U suprotnome, ako se u roku od devet mjeseci donese drugostepena sudska odluka kojom se prvostepena presuda ukida, pritvor se može produžiti još najduže do godinu dana od dana izricanja drugostepene odluke (član 203. ZKP RS)

¹³ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 63/2018

RS) precizno pojmovno značenje izraza zatvorenik i pritvorenik¹⁴. Ono što nedvosmisleno pojašnjava odnos pritvor-zatvor je krivičnopravna činjenica da se vrijeme provedeno u pritvoru (te svako lišenje slobode u vezi sa krivičnim djelom za koje se sudi u nekom konkretnom krivičnom postupku) uračunava u izrečenu kaznu zatvora za to djelo. Takođe dio kazne izdržane u inostranstvu (u slučaju ekstradicija) uračunava se uvijek u kaznu koju izrekne domaći sud (Bačić, 1998:398).

Dalje, u skladu sa brojnim međunarodnim aktima kojima se uređuje položaj lica lišenih slobode, zakonodavac je kroz odredbe ZKP RS, ZIKS-a RS i Pravilnika o kućnom redu u odjeljenju za izvršenje mjere pritvora normirao oblast položaja, prava i smještaja pritvorenika. Činjenica je da su pritvorenici uvijek u lošijem položaju u odnosu na zatvorenike, a ova teza svoju potvrdu svakako pronalazi u samoj činjenici da državni sistem puno manje pažnje i resursa ulaže u posebna odjeljenja u kojima borave pritvorenici baš zbog fakultativnosti u pogledu njegovog određivanja. Najčešći oblici kršenja ljudskih prava prema licima lišenim slobode jesu: psovanje, vrijeđanje, zastrašivanje, omalovažavanje, ponižavanje, fizičko zlostavljanje koje podrazumijeva šamaranje, udaranje, šutiranje, kao i udaranje policijskim palicama i drugim predmetima poput bejzbol palica, prisiljavanje na medicinski tretman, korištenje elektro šokova tokom ispitivanja, korištenje tretmana vrućom i hladnom vodom, upućivanje prijetnji u vezi sa lošim ponašanjem, prisiljavanje da stoje uz zid, navlačenje kukuljice na glavu, uskraćivanje sna, izlaganje nepodnošljivoj buci, uskraćivanje hrane i tekućine, potpuno izolovanje od spoljnog svijeta uz svezane oči, smještanje teškog invalida u uslovima koji nisu primjereni stepenu invaliditeta lica lišenog slobode, uskraćivanje adekvatne medicinske pomoći i njege i prisilno hranjenje (Mitrović, 2019:192).

Veoma je bitno istaći da je domaće pozitivno zakonodavstvo u velikoj mjeri usklađeno sa najvažnijim međunarodnim dokumentima iz ove oblasti kao što su: Deklaracija Ujedinjenih nacija o zaštiti svih osoba od podvrgavanja mučenju i drugom svirepom, nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju (1975), Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za postupanje sa zatvorenici (1955), Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (1984) i njen Opcioni protokol (2002), Evropska konvencija o sprečavanju mučenja i nečovjećnih ili ponižavajućih kazni i postupaka (1987), Evropska zatvorska pravila (2006), Evropska pravila za maloljetne

¹⁴ Prema članu 16. ZIKS-a RS zatvorenik je lice koje u kazneno-popravnoj ustanovi izdržava kaznu zatvora po pravosnažnoj sudskoj odluci izrečenoj u krivičnom ili prekršajnom postupku, dok je pritvorenik lice koje pravosnažnom sudskom odlukom nije proglašeno krivično odgovornim za određeno krivično djelo, a koje se nalazi u Odjeljenju za izvršenje mjere pritvora.

prestupnike koji podliježu sankcijama ili mjerama (1992), Osnovni principi za postupanje prema zatvorenima (1990), Skup minimalnih pravila o postupanju sa zatvorenima (1955), Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989), Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode tzv. Havanska pravila (1990) i dr. Na bazi usvojenih međunarodnih standarda pojedine države su otišle korak dalje te su zaštitu slobode kretanja čovjeka podigle na nivo ustavnog postulata koji je zajamčen najvišim pravnim aktom države - ustavom. Slična je situacija i u Republici Srpskoj (Mitrović, 2019:187). Ustav Republike Srpske u članu 14. (II – Ljudska prava i slobode) garantuje da niko ne smije biti podvrgnut mučenju, svirepom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju. To se svakako odnosi na lica koja su lišena slobode i koja se nalaze u pritvoru. Na ovu ustavnu odredbu nadovezuje se zakonodavac odredbom člana 206. ZKP-a RS gde je zaštićeno dostojanstvo pritvorenika na način da je propisano da se pritvor može izvršavati samo na način da se ne vređa ličnost pritvorenika kao i da se sredstva prinude od strane sudske policije i pripadnika službe tretmana smiju upotrebljavati isključivo u slučajevima određenim zakonom. Prava i slobode pritvorenika moguće je ograničiti u onoj mjeri koja je potrebna i neophodna kako bi se ostvarila svrha određivanja pritvora, što između ostalog znači da bi se spriječilo bjekstvo pritvorenika ili izvršenje novog krivičnog djela, odnosno otklonila svaka eventualna opasnost po život i bezbjednost ljudi.

Mjera pritvora se izvršava u posebnim odjeljenjima za izvršenje mjere pritvora koja se nalaze u okviru kazneno-popravnih ustanova. Navedena odjeljenja su zatvorenog tipa a u postupanju prema pritvorenima primjenjuju se odredbe Zakona o krivičnom postupku i Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, s tim da sud, na zahtjev tužioca ako je to u interesu istrage, može da ograniči određena prava pritvoreniku. U odjeljenje može biti primljeno samo lice za koje je nadležni sud donio rješenje o određivanju pritvora, a Ustanova vodi posebnu matičnu knjigu o licima koja se primaju. Uz rješenje sud Ustanovi dostavlja pismeni nalog za prijem pritvorenika, dok Ustanova izdaje pismenu potvrdu o prijemu pritvorenika. Pritvornici u Ustanovi borave, zakonski posmatrano, pod istim uslovima kao i zatvorenici kada je u pitanju smještaj, ishrana, zdravstvena zaštita, primjena mjere prinude, posebne mjere za održavanje reda i bezbjednosti itd. Pritvorenike za vrijeme boravka van prostorija Ustanove sprovodi i čuvaju pripadnici sudske policije¹⁵. Prijem i raspoređivanje pritvorenika kao i brojna druga pitanja koja su od značaja za izvršenje mjere pritvora u Republici Srpskoj regulisana su Pravilnikom o kućnom redu u Odjeljenju za izvršenje mjere pritvora¹⁶. Postupanje sa pritvorenima, prema članu 3. navedenog Pravilnika mora biti čovječno i sa

¹⁵ Zakon o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija Republike Srpske, član 206-208.

¹⁶ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 58/2020.

poštovanjem njihovog ljudskog dostojanstva, vodeći pri tome računa da se održe potrebni red i disciplina.

Po prijemu pritvorenika u Ustanovu najbitnije je utvrditi njegov identitet, nakon čega slijedi pretresanje i pregled ličnih stvari koje je donio sa sobom a koje se po zakonskoj procedurio obavezno moraju oduzeti uz zapisnik na čuvanje u pritvorenički depozit (sem stvari za ličnu upotrebu: odjeća, lična higijena, naočare, ortopedska pomagala i sl). Za svakog pritvorenika se formira poseban predmet, odnosno poseban lični list pritvorenika u koji se odlaže sva njegova dokumentacija. Raspoređivanje pritvorenika u prostorije, vrši se u skladu sa raspoloživim slobodnim kapacitetom i posebnim uputstvima suda, s tim da u istoj prostoriji ne mogu da budu: lica različitog pola, lica koja su zajedno učestvovala u izvršenju krivičnog djela, lica koja se nalaze na izdržavanju kazne zatvora sa licima kojima je određen pritvor, kao i maloljetna lica sa punoljetnim. Veoma je bitan ljekarski pregled pritvornika prilikom dolaska i formiranje njegovog zdravstvenog kartona. Ukoliko bi ovlašteno službeno lice prilikom prijema utvrdilo da je pritvorenik povređen ili da traži ljekarsku intervenciju, u tim situacijama je obaveza da se povređeno lice sprovede na ljekarski tretman u zdravstvenu ustanovu pa tek onda izvrši prijem u pritvor.

Prilikom boravka u pritvorskim prostorijama za vrijeme trajanja mjere pritvora, postoje prava i obaveze. Kao što je zakonodavac zaštitio osnovna prava pritvorenika pa je kroz odredbe pravilnika kućnog reda definisao šta su to obaveze Ustanove (zdravstveno-higijeske mjere, ishrana, prava na posjete, dopisivanje, štampa i sl), tako su istim zakonskim osnovom zaštićeni i pripadnici službe tretmana i ostali zaposleni u radu sa ovim kategorijama lica na način da je propisan način rada i ponašanja pritvorenika, održavanje reda i discipline, način sprovođenja pritvorenika, postupak u slučaju njihovog bjekstva i sl. Po prijemu u Ustanovu pritvorenik se upoznaje sa Pravilnikom o kućnom redu i drugim pravima i dužnostima za vrijeme trajanja mjere pritvora. Prava pritvorenika su izjednačena sa pravima lica lišenih slobode i kao takva su definisana članom 5. Zakon o krivičnom postupku RS na način da svako lice odmah nakon lišenja slobode:

- mora odmah biti upoznato sa razlozima lišenja slobode (na maternjem jeziku ili na jeziku koji razumije),
- da bude poučeno da prije prvog ispitivanja nije dužno da daje iskaz i da odgovara na postavljena pitanja,
- da ima pravo da uzme branioca koga može sam birati (ako ne može imovinski snositi troškove odbrane po njegovom zahtjevu postaviće mu se branilac),

- da ima pravo da njegova porodica, ili drugo lice koje on odredi, budu obavješteni o njegovom lišenju slobode.

Kada je u pitanju položaj pritvorenika za vrijeme boravka u pritvorskim jedinicama, to pitanje je takođe normativno regulisano. Nakon ljekarskog pregleda i prijemne procedure pritvorenici se smještaju u pritvorske prostorije koje moraju biti dovoljno prostrane, dovoljno prozirne i svakom protvoreniku se određuje poseban krevet i potrebna posteljina. Prostorije u kojima borave pritvorenici se svakodnevno čiste, a pritvorenici su dužni da održavaju ličnu higijenu i higijenu pritvorskog prostora. Dalje, pritvorenici dnevno dva sata provode na čistom vazduhu gdje vrijeme mogu da provode šetajući ili na način kojim se ne remeti red i mir niti krše druga pravila ponašanja u Ustanovi. Obično na svježem vazduhu borave pritvorenici koji su smješteni u istoj prostoriji i uvijek su pod nadzorom pripadnika tzv. zatvorske policije. Pritvorenici za vrijeme trajanja mjere pritvora dobijaju hranu tri puta dnevno u skladu sa jelovnikom i nutritivnim tablicama koje su propisane za lica koja se nalaze na izdržavanju kazne zatvora. Međutim, za razliku od zatvorenika njima je dozvoljeno da se hrane i o svom trošku na način da se hrana koja se donosi pritvoreniku može predati u Ustanovu jedanput dnevno u vrijeme kada odredi direktor Ustanove i to u količini koja odgovara dnevnim potrebama lica. Zabranjeno je i strogo sankcionisano unošenje alkoholnih pica i drugih opojnih sredstava. U praksi se dešavaju situacije da neki pritvorenici pribjegavaju štrajku glađu kako bi ostvarili svoje ciljeve, što u ekstremnim slučajevima može imati za posljedicu ugrožavanje života i zdravlja tog lica. Ustanova je dužna da strogo kontroliše takva stanja, da o tome obavjesti sud i da se prema pritvoreniku, bez njegovog pristanka, primjene neophodne medicinske mjere intervencije.

Pritvorenik za vrijeme trajanja mjere pritvora ima pravo na posjete, određene vidove komunikacije i primanje pošiljki, ali sve u skladu sa odobrenjima nadležnog suda u cilju uspješnog vođenja krivičnog postupka. Posjete pritvorenima se obavljaju u posebnim prostorijama koja su za to određene¹⁷. Na osnovu pismenog odobrenja suda, pritvorenika može jednom sedmično u trajanju od 30 minuta posjetiti njegova uža porodica ili drugi srodnici, odnosno lica koje on odredi. Svakako sud može odobriti i intimne posjete bračnog ili vanbračnog druga, ali samo jednom mjesečno i to u trajanju od sat vremena. Kada su u pitanju posjete branioca,

¹⁷ Prostorija u kojoj se obavljaju posjete ima fizičku pregradu od odgovarajućeg providnog materijala koji razdvaja pritvorenika od lica koje ga posjećuje. U izuzetnim situacijama, posjeta se po odobrenju suda može obaviti i u prostoriji bez fizičke pregrade. Ovlašteno službeno lice uvijek nadzire razgovor i može da prekine posjetu ako se ista koristi za ugrožavanje vođenja krivičnog postupka ili zbog nekorektnog ponašanja koje nije u skladu sa Pravilnikom o kućnom redu. Kada je u pitanju intimna posjeta bračnog ili vanbračnog druga, ona se obavlja u namjenskoj prostoriji Ustanove bez nadzora ovlašćenih službenih lica (vidi više: Član 26. i 27. ZIKS-a RS)

njih takođe odobrava nadležni sud. Takve posjete se odvijaju u skladu sa odredbama Zakona o krivičnom postupku. Osim posjeta, pritvorenik ima još neka prava. Prije svega, zakon mu je omogućio pravo da se dopisuje sa licima van Ustanove a nadzor nad pismenim pošiljkama koje pritvorenik prima i šalje vrši nadležan sud. Dalje, pritvorenik ima pravo da najmanje jednom u sedam dana obavi telefonski razgovor sa nekim od članova porodice u trajanju od deset minuta. Takvi razgovori se vrše pod nadzorom ovlaštenih službenih lica i za njih je potrebno pismeno odobrenje nadležnog suda. To pravo se može ograničiti ili zabraniti pritvoreniku ako bi postojala opasnost da takvi razgovori mogu da ugroze bezbjednost ustanove ili ometaju vođenje krivičnog postupka. U navođenju prava, zanimljivo je spomenuti da je pritvorenicima dozvoljeno da prime ili o svom trošku nabavljaju dnevnu štampu ili knjige, jednom mjesečno da prime dva paketa sa hranom ili drugim stvarima za ličnu upotrebu, ali i da primaju novac. Novac koji pritvorenici prime od porodice ili drugih lica (za šta je potrebno odobrenje suda) se čuva u pritvoreničkom depozitu i izdaje se potvrda o izdavanju novca. Taj novac pritvorenik može, na sopstveni zahtjev, koristiti za potrebe nabavke hrane, lične higijene i ostalog dostupnog u zatvorskim kantinama. Uz sve navedeno, pritvorenik može primati predstavnike vjerskih zajednica radi zadovoljavanja vjerskih i duhovnih potreba.

Pritvorenici mogu biti radno angažovani za vrijeme trajanja mjere pritvora osim u slučajevima kada sud na osnovu procjene objektivnih i subjektivnih okolnosti odluči da ne može dati dozvolu za rad. Najčešće su to situacije koje se odnose na radni angažman koji se izvodi van kruga Ustanove i kao takav bi bio na štetu vođenja krivičnog postupka prije svega zbog izlaganja potencijalnoj mogućnosti bjekstva. Osim poslova nužnih za održavanje čistoće pritvorskih prostorija, uz pribavljenu saglasnost suda, pritvorenici mogu biti radno angažovani u pogonima, odnosno radionicama privrednih jedinica u krugu Ustanove. U tim slučajevima, pritvorenici imaju pravo na naknadu i druga prava po osnovu rada identična onima koji imaju zatvorenici dok izdržavaju kaznu zatvora. Bilo da su na radnom angažmanu ili u pritvorskim prostorijama, obaveza pridržavanja naređenja ovlaštenih službenih lica Ustanove je osnovno pravilo ponašanja pritvorenika. U protivnom, svako drugačije ponašanje pritvorenika će predstavljati disciplinski prekršaj o kojem će biti obavješten nadležni sud koji će dalje reagovati u skladu sa zakonskim ovlaštenjima. Slijedi rješenje suda o izricanju disciplinske kazne pritvoreniku koja se najčešće u praksi ogleda u ograničenju posjeta i dopisivanja u skladu sa odredbama ZKP RS. Ukoliko disciplinski prekršaj poprimi obilježje krivičnog djela, rukovodilac Ustanove je dužan da u vidu Izvještaja o tome upozna nadležni organ. Pri izvršenju mjere pritvora sredstva prinude mogu se upotrijebiti

samo u slučajevima određenim zakonom, u skladu sa odredbama Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske¹⁸.

Za vrijeme trajanja mjere pritvora, koju sud može, u interesu vođenja istrage, odnosno krivičnog postupka, zakonski produžavati kao što je to već prethodno navedeno u radu, osumljiveni/optuženi može biti premješten iz pritvorske jedinice jedne Ustanove u drugu. Premještaj pritvorenika je moguć iz dva zakonska razloga:

a) ako je to u interesu vođenja krivičnog postupka (kako bi lice zbog izvođenja procesnih radnji bilo smješteno u onu pritvorsku jedinicu koja je najbliža nadležnom organu) i

b) iz razloga bezbjednosti (to mogu biti razlozi lične prirode ili bezbjednosti drugih lica u Ustanovi).

Rješenje o premještanju, na prijedlog direktora Ustanove gdje se pritvorenik već nalazi, donosi nadležan sud uz saglasnost ministra pravde koji predlaže u koju će se pritvorsku jedinicu konkretno lice premjestiti. Sprovođenje pritvorenika vrše pripadnici Sudske policije. U praksi su zabilježeni pokušaji bjekstva pritvorenika, ne samo iz pritvorkih jedinica već i tokom njihovog sprovođenja. U najvećoj mjeri takvi pokušaji bivaju spriječeni od strane pripadnika obezbjeđenja, ali svakako je potrebno navesti da u okviru zakonom propisanog postupka u slučaju bjekstva, obaveza direktora Ustanove je da o bjekstvu pritvorenika odmah obavjesti nadležni sud koji izdaje naredbu u cilju pronalazjenja i privođenja konkretnog lica.

Kao što je to već prethodno navedeno, mjera pritvora traje dok traju razlozi zbog kojih je određen. Čim prestanu razlozi zbog kojih je određen, odnosno na osnovu prijedloga optuženog ili branioca koji je zasnovan na novim činjenicama, pritvor će se ukinuti a pritvorenik će se odmah pustiti na slobodu. Prema tome, otpuštanje pritvorenika iz Ustanove je moguće:

a) na osnovu sudskog rješenja o ukidanju pritvora i

b) istekom vremena za koje je pritvor određen.

Prilikom otpuštanja, pritvoreniku se vraćaju njegove lične stvari koje su bile u pritvoreničkom depozitu, nepotrošen novac koji je zaprimljen u depozit uz obavezno utvrđivanje zdravstvenog stanja lica. Nadzor nad izvršenjem mjere pritvora vrši predsjednik nadležnog suda prema odredbama Zakona o krivičnom postupku uz mogućnost obilaska pritvorenika. Pritvorenik može da podnese pritužbu na postupanje službenih lica i direktora Ustanove koja se dostavlja sudu i ministarstvu, dok nadležnost ispitivanja navoda pritužbe i postupanje po određenim mjerama je na ministarstvu pravde.

¹⁸ Pravilnik o kućnom redu u Odjeljenju za izvršenej mjere pritvora, Službeni glasnik, broj: 58/2020, član 38.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Pritvor kao najrestriktivnija mjera obezbjeđenja prisustva osumnjičenog, odnosno okrivljenog je normativno regulisana mjera koja se u Republici Srpskoj izvršava u posebnim odjeljenjima za izvršenje mjere pritvora koja su zatvorenog tipa a koja se nalaze u okviru kazneno-popravnih ustanova. Trenutno važeći zakonski okvir koji je mijenjan i normativno dopunjavan od strane Ministarstva pravde u posljednjih nekoliko godina je u velikoj mjeri usklađen sa savremenim međunarodnim standardima. Nadzor nad izvršenjem mjere pritvora vrše se od strane predsjednika nadležnih sudova prema odredbama Zakona o krivičnom postupku, ali je sam zakonodavac, kao mehanizam zaštite, ostavio mogućnost pritvorenicima da Ministarstvu pravde podnose pritužbe na postupanje službenih lica i direktora Ustanove.

Međutim, treba uzeti u obzir posebne uslove za izricanje mjere pritvora, te u skladu s tim, posmatrati širi kontekst gdje se ipak radi o osumnjičenim ili optuženim za krivična djela koja nose svoju težinu, te neophodnost ponekad, naizgled, surovog sistema koji je spreman da ograniči pravo kretanja ili potpuno oduzme slobodu licu da bi ga oslobodilo svake sumnje, u cilju sprovođenja zakonske istrage i utvrđivanju krivice. To je neophodno sa aspekta osnovnog krivičnogpravnog načela kojim se obezbjeđuje pravično suđenje, odnosno prezumcije nevinosti koja je predviđena članom 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Dalje, sve navedeno se reflektuje na realizaciju ciljeva specijalne i generalne prevencija u vršenju krivičnih djela, ali i na finalizaciju dva osnovna zadatka vođenja krivičnog postupka a to su: kažnjavanje učinioca krivičnog djela za koga se utvrdi da je kriv i sprečavanje da bilo koje nevino lice bude osuđeno i kažnjeno.

Pošto se posljedica određivanja mjere pritvora ogleda u vremenskom ograničenju jednog od esencijalnih ljudskih prava a to je sloboda kretanja određenog lica, u interesu svakog pojedinca i društvene zajednice uopšte, je da sva bitna pitanja u vezi sa određivanjem, izvršenjem i nadzorom pritvora budu normirana i zakonski uređenja u skladu sa evropskim standardima i međunarodnim aktima.

Literatura:

- Babić, M., *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*, Grafomark, Banja Luka, 2021. godina.
- Bačić, F., *Kazneno pravo- opći dio*, Informator, Zagreb, 1998. godina.
- Bejatović S., *Krivično procesno pravo, drugo izmjenjeno i dopunjeno izdanje*, Službeni glasnik, Beograd, 2019. godina.
- Forca, S., *Evropski standardi o pritvoru*, Usaglašavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama (Acquis Communautaire) Evropske Unije-stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih, zbornik radova, Banja Luka, 2017. godina.
- Ikanović, V., Jovašević, D., *Krivično procesno pravo Republike Srpske*, Fakultet pravnih nauka, Panevropski Univerzitet Apeiron, Banja Luka, 2016. godina.
- Knežević S., *Krivično procesno pravo – opšti deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Niš, 2015. godina.
- Mitrović, Lj., *Pritvor i druga ograničenja slobode radi obezbjeđenja prisustva okrivljenog u kaznenim postupcima i slobode i prava lica lišenih - ograničenih slobode kretanja i komuniciranja (iskustva Bosne i Hercegovine)*, Zbornik „Pritvor i druge mere obezbeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku (međunarodni pravni standardi, regionalna zakonodavstva i primena)“, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2019. godina.
- Mitrović Lj., Jovašević D., *Pritvor – pojam, vrste, svrha, pravna priroda i međunarodni standardi o pritvoru*, Internacionalna asocijacija kriminalista Banja Luka, Zbornik radova sa Međunarodne naučno-stručne konferencije pod nazivom: Kriminalističko – krivično procesne karakteristike istrage prema Zakonu o krivičnom postupku u protekloj deceniji (teorijsko – praktični aspekti), Banja Luka, 2012. godina.
- Simović, M., *Krivično procesno pravo - Uvod i opšti dio*, Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću, Bihać. 2005. godina.
- Soković, S. *Pritvor kao najteža mera obezbeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku-međunarodni pravni standardi*, Zbornik „Pritvor i druge mere obezbeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku (međunarodni pravni standardi, regionalna zakonodavstva i primena)“, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2019. godina.
- Škulić M., *Razlozi za pritvor u krivičnom postupku*, Pravni život broj 9/2011, Beograd, 2011. godina.
- Pritvor i druge mere obezbeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku (međunarodni pravni standardi, regionalna zakonodavstva i primena), Zbornik radova, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2019. godina

Ustav i zakoni:

- Ustav Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske“, broj:21/92 – prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05.
- Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, broj:53/2012, 91/2017, 66/2018 i 15/2021.
- Zakon o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 63/2018.
- Pravilnik o kućnom redu u Odjeljenju za izvršenje mjere pritvora, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 58/2020.

EXECUTION OF DETENTION

Dr Tamara Marić

Assistant Professor at the Faculty of Law, Pan-European University Apeiron, Ministry of Justice of Republika Srpska

Abstract: *Detention, by legal theorists, is defined as preventive deprivation of liberty in order to ensure the presence of a suspect or accused for the successful conduct of criminal proceedings. The development of criminal procedure throughout history has brought great changes in the issue of regulating the aforementioned criminal procedure measure. Unlike the former inquisitorial type of criminal procedure, the basic characteristic of which was the extortion of confessions, in the current legal regulations there is a modern mixed type of criminal procedure. As such, it provides two essential elements: the protection of human rights and the right of the state to punish perpetrators of crimes. In the domestic legislative framework, the protection of human rights means that no innocent person is convicted. This was achieved through the abolition of mandatory detention and modification of the conditions for determining the measure of detention, taking into account the individual characteristics of the perpetrator and the elements of the nature of the crime. The legislator leaves it to the court to assess the existence of conditions for ordering detention in each individual case. This paper will include normative elements and the system of execution of detention measures, with an emphasis on the rights and position of detainees.*

Key words: *detention, deprivation of liberty, European standards, rights of detainees, execution of detention.*